

О.С. КОБИЧЕВА, асист. кафедри фінансів ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ», Суми

ПРАКТИЧНІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО ПРОЕКТНОГО ФІНАНСУВАННЯ

У статті досліджено функції комерційних банків в межах банківського проектного фінансування, наведено форми участі банків в механізмі проектного фінансування та аргументовано переваги даної форми фінансування для банків.

The article examines the functions of commercial banks within the banking, project finance, banks are forms of participation in the mechanism of project financing and argued the benefits of this form of financing for banks.

Постановка проблеми. Під впливом наслідків світової фінансової кризи, тим паче в умовах жорсткої конкуренції, банки змушені шукати нові способи підвищення дохідності своїх операцій. зміцнення своєї позиції на ринку банківських послуг та отримання конкурентних переваг, зокрема – шляхом розвитку новітніх форм інвестиційної діяльності та зростання кількості операцій, здійснюваних банками.

Сучасна тенденція до універсалізації банківської діяльності сприяла розвитку нетипових для банків послуг, таких як консультативні, інжинірингові, екаунтингові, тощо. Що у свою чергу дозволило значно розширити участь банків у проектному фінансуванні та виділити його у окремий вид діяльності комерційних банків.

Дослідження окремих питань щодо застосування механізму банківського проектного фінансування знайшли відображення у роботах багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених. Однак, найбільш вагомий внесок у розвиток методології визначеної проблематики зроблено Г. Вінтером, Г. Єлісеєвим, Т.Васильєвою, А. Конопляником, Т. Майоровою, П. Невітом, Л. Оголевим, Г. Сингхом, А. Смирновим, Г. Роузом, Дж. Фінерті та інш. При цьому зазначимо, що незважаючи на значну увагу, як науковців так і практиків до цього напрямку фінансування, формування цілісної системи реалізації механізму здійснення банківського проектного фінансування ще далеке до завершення. Подальшого дослідження вимагає комплекс питань, пов'язаних з визначенням сутності банківського проектного фінансування та його особливостей, а також дослідженням схем його організації та реалізації.

Метою даної статті є аналіз практичних механізмів реалізації банківського проектного фінансування.

Виклад основного матеріалу. В межах реалізації класичних схем проектного фінансування у якості джерел фінансово-кредитного забезпечення можуть виступати інвестиційні фонди, спеціалізовані фінансові компанії, міжнародні фінансові організації, спеціалізовані агентства

міжнародних кредитів, страхові, лізингові компанії, приватні інвестори – фізичні особи та ін. Таким чином, проектне фінансування об'єднує фінансові, фондові та торговельні механізми, тобто об'єднує банківську, інвестиційну та консалтингову діяльність [4]. Проте загальноновизнано, що **основна роль у проектному фінансуванні відводиться комерційним банкам.**

В умовах ринкової економіки роль комерційних банків зростає, оскільки вони виступають у якості фінансових ініціаторів та організаторів реалізації інвестиційних проектів, крім того саме вони відіграють вирішальну роль в мобілізації інвестиційних ресурсів, виступаючи як фінансові гаранті здійснюваних інвестиційних заходів. Таким чином, комерційні банки мають можливість прямого виходу на світовий фінансовий ринок з метою масового залучення іноземного капіталу для реалізації високо ризикових проектів, крім того вони можуть брати безпосередню участь в розробці пілотних проектів, інвестиційних програм, здійснюваних за участю іноземного капіталу, а також виконують функції одного з фінансових агентів уряду, щоб забезпечити ефективне і надійне розміщення іноземних інвестицій в національну економіку.

З цих позицій банки є ключовою ланкою, яка регулює механізм взаємодії між підприємствами та інвесторами (як інституційними, так і індивідуальними) за допомогою ефективної політики мобілізації інвестицій в реальний сектор економіки, причому як за рахунок внутрішніх, так і зовнішніх джерел.

Виходячи з вище зазначеного можна виділити ряд функцій, які виконує банк при реалізації схем банківського проектного фінансування (рис 1.). При цьому зазначимо, що виділені функції не обмежуються кредитуванням та мають багатогранний характер.

Особливістю участі банків в операціях проектного фінансування є те, що вони не лише вкладають кошти у проект, але і стають безпосередніми учасниками інвестиційного проекту, шляхом придбання пакету акцій позичальника або вводячи до ради директорів свого представника, який безпосереднього здійснює контроль за цільовим використанням коштів, що, в свою чергу, є додатковою гарантією повернення кредиту [1].

Участь банку, через свого представника, в управлінні реалізацією проекту дозволяє йому виявити значно більше непрямих чинників, які сприяють більш реалістичній оцінці ходу виконання проекту. Крім того, постійний моніторинг та управлінський контроль дозволяє відстежувати фінансові потоки компанії, що різко знижує можливість нецільового використання коштів.

Рис. 1. Функції комерційного банку в межах банківського проектного фінансування [2]

При реалізації вітчизняних схем проектного фінансування існує також практика використання окрім контрактної угоди неявних довгострокових угод, що обумовлено високими ризиками контрагентів. Використання таких угод є додатковим чинником, що мотивує позичальника до виконання своїх зобов'язань.

Банк як учасник проектного фінансування має унікальну можливість переглядати деякі умови кредитної угоди в ході реалізації проекту. Умови укладення договору у звичайній банківській практиці є обов'язковими і подальшому перегляду не підлягають. Проте враховуючи той факт, що операції проектного фінансування мають довгостроковий характер та, відповідно, надвисокий ступінь невизначеності економічного середовища, банк може переглянути деякі умови співпраці в рамках проектного фінансування, однак лише за наявності вагомих аргументів і достатнього об'єму підтверджуючої аналітичної інформації.

Як наголошується в роботі [3], найбільш відповідними для участі в проектному фінансуванні є, по-перше, банки, які входять до складу фінансово-промислових груп, а по-друге – банки, які беруть участь в проектах міжнародних фінансових інститутів (Світового банку, Європейського банку реконструкції і розвитку і т.д.), що обумовлено високою вартістю проектів, що реалізуються за даною схемою.

У більшості схем проектного фінансування **банки покривають велику частину витрат за проектом.** Розмір коштів, що надаються під фінансування проекту, може бути розрахований з урахуванням покриття

витрат на будівництво та оборотного капіталу, якщо передбачається кредитування підприємства. У випадку, якщо ініціатор проекту до моменту звернення у відповідний орган вже витратить певні кошти на проект, ця обставина трактується банком як позитивна, оскільки збільшує зацікавленість цього підприємства в реалізації такого проекту і знижує ризики [2].

При проектному фінансуванні нормативний коефіцієнт покриття заборгованості, який розраховується як відношення суми очікуваних чистих надходжень від проекту до планованих виплат за боргом, зазвичай дорівнює 2 (хоча в окремих промислово розвинених країнах у зв'язку з надлишком капіталу він знизився до 1,3). При погашенні боргу може застосовуватися метод заданого відсотка, коли на погашення заборгованості спрямовується фіксована частка притоку грошової готівки. Часто норма заданого відсотка залежить від нормативного коефіцієнта покриття заборгованості [2].

Зобов'язання (по кредитах, облігаційних позиках), які дають банку право переважного звернення стягнення на активи підприємства у разі його ліквідації, в міжнародній практиці носять назву основного боргу [5]. При здійсненні операцій проектного фінансування вони представляють основну суму кредитування (фінансування) проекту, складаючи зазвичай більше половини від загального об'єму ресурсів, що залучаються.

Банки в межах проектного фінансування мають надавати *кредити без забезпечення, коли всі ризики по даній фінансовій операції розподіляються між учасниками проекту.*

Відповідно до міжнародної практики застосування схем проектного фінансування основні кредити надає голова проектної консорціуму або організатор цього виду угоди. При використанні даної операції фінансування банки, як правило, не вимагають забезпечення, видаючи кредити під «фіксовані» контракти, проте з великою відповідальністю підходять до тендерного відбору учасників проекту, задіяних в процесі будівництва, постачань продукції, послуг. У окремих випадках своєю гарантією проектних ризиків для інвесторів є участь державних органів в проекті у вигляді концесійних угод або пільгових позик. Якщо організатором проектної консорціуму виступає міжнародна фінансова організація, що входить до групи Світового банку, то величина кредиту не перевищує 30-35% від проектних інвестицій [3].

Додатковим аргументом для банків щодо надання незабезпечених кредитів в межах операції проектної фінансування є той факт, що крім застави існують інші можливості нівелювання ризиків. У якості прикладу одного з можливих методів зниження ризиків є угоди між незалежними кредиторами, розподіляють між собою кредитні ризики. Такий розподіл ризиків досить зручний, оскільки всі кредитні ризики зменшуються пропорційно частки участі кредиторів у реалізації проекту. Проте слід зазначити, що така схема розподілу ризиків, в основному, характерна для «консорціумних» міжбанківських кредитів.

Часто на певному етапі здійснення операцій проектної фінансування

банк вимушений перевести так звані *резервні інвестиційні кредити*, які надаються у разі потреби, при перевищенні реальних кошторисних витрат над планованими. При реалізації проекту в країнах, що розвиваються, такі кредити надають зазвичай місцеві комерційні банки замість дозволів державних органів не страхувати кредитні ризики.

Також досить часто в межах проектного фінансування застосовується *фінансування на субординованій основі*. Субординований борг – це зобов'язання компанії з нижчим статусом, в порівнянні з її іншими борговими зобов'язаннями [5]. Вказаний борг формується із зобов'язань по залученому капіталу (кредитам, позикам) для покриття необхідних витрат в частині, що залишилася, після основного фінансування [6].

Однією з форм участі банків в механізмі проектного фінансування є надання ними *безпроцентного кредиту* на розвиток конкретних пріоритетних напрямків в межах проекту, що реалізується (такий вид кредитування активно застосовується в нових індустріальних країнах). Грошові кошти опосередковують промисловий оборот (у тому числі і виробництво нововведень), створюючи нові споживчі вартості. У даному випадку мова йде про привласнення права на реалізацію кінцевого продукту виробником та банком. При цьому дохід банку виражається у обумовленій частці від реалізації обсягів нової продукції, як дохід по спільній діяльності.

Проектне фінансування, як система банківського фінансування інвестиційних проектів припускає активну участь банківського капіталу у виробничому процесі, контроль за виробництвом і реалізацією, встановлення обсягів, ціни, форм реалізації товару, виходячи з вимог ринку і оптимальних темпів зростання економіки.

Банківське проектне фінансування відображає взаємодію банківського і промислового капіталу, переваги функціонування якого застосовуються в пріоритетних областях розвитку економіки, дозволяє:

- забезпечувати інвестиційний процес необхідними ресурсами, уникаючи при цьому додаткових витрат на покриття відсотків, що збільшують витрати на реалізацію проекту;
- створювати умови для ефективної реалізації проекту, формувати ринок збуту, встановлюючи об'єми реалізації, аналізуючи чинники ціноутворення, виходячи з потреб ринку і споживчих можливостей;
- здійснювати активне використання фінансованих банком коштів в середньострокових і довгострокових вкладеннях з урахуванням зацікавленості банку в кінцевих результатах реалізації проекту;
- створювати умови для формування майбутнього прибутку, можливості реінвестування, зміцнення власного капіталу підприємства-ініціатора проектного фінансування;
- формувати доходи від спільної діяльності з реалізації проекту, які сприяють прискоренню оборотності оборотних коштів, створенню нової вартості, насиченню ринку товарами, вирішенню соціальних проблем.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дає підстави стверджувати про необхідність розробки критеріїв відбору інвестиційних

проектів банками, як інвесторами, а також про формування відповідної критеріальної бази для прийняття рішень за результатами оцінки, спрямованих на ефективну реалізацію інвестиційного проекту. Отримані результати дозволяють безпосередньо перейти до розробки відповідного методичного інструментарію. Зазначений аспект буде досліджений нами у подальших дослідженнях.

Список літератури: 1. *Бойченко Ю.* Проектное финансирование // Инвестиции в России. – 1998. – №3. – С. 38-43.; 2. *Васильева Т.А.* Банковское инвестирование на рынке инноваций: Монография. – Сумы: Изд-во СумГУ, 2007. – 513 с.; 3. *Катасонов В.Ю., Морозов Д.С, Петров М.В.* Проектное финансирование, мировой опыт и перспективы для России. – М.: «АНКИЛ», 2001. – 312 с.; 4. Проектное финансирование в управлении проектами. Методические указания / Рыбак А.И., Бурдюгов А.Ф., Бутырская Т.А., Ванюшкин А.С. Украинская академия государственного управления при Президенте Украины Одесского института. – 2002.; 5. *Шенаев В.Н., Ирнязов Б.С.* Проектное кредитование. Зарубежный опыт и возможности его использования в России. – М.: АО «Консалтбанкир», 1996; 6. *Nevitt P., Fabozzi F.* "Project financing" (6-th edition), "Euromoney books", 1995г.

Надійшла до редколегії 07.10.10